ବିନ୍ଦୁ ବିମର୍ଶ
Bindu Bimarsha
ISSN NO:. 3049-2807(O)
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ॥ ଜାନୁଆରୀ - ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦୨୬
VOLUME NO: II, ISSUE NO: I ॥ JANUARY-MARCH 2026

ରମେଶ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ମହାନାଟକରେ ଲୋକ ନାଟକ ଶୈଳୀର ପ୍ରୟୋଗ

ଡ଼. ଆର୍ଯ୍ୟ କୁମାରୀ ପ୍ରଜ୍ଞାପାରମିତା
ବିକ୍ରମପୁର, ଖାଲିକୋଟ, ଗଞ୍ଜାମ

ARTICLE NO: BB-II-I-2026-01

ORC ID: 0009-0007-0867-5319
Review Status: Double-Blind Peer Reviewed
DOI: 10.64647/bb.vol.2.issue.1.2026.1
Language of the Article: Odia
E-Mail: smartrupa2012@gmail.com
Type of Article: Research Article
Submission Date: 08-09-2025
Publication Date: 14-01-2026

ABSTRACT ॥ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର

ମହାନାଟକରେ ଗଞ୍ଜାମର ଦାସକାଠି ଗାୟକ ଓ ପାଳିଆ ଆସି ପ୍ରଥମେ ନାଟ୍ୟକଥାର ପ୍ରସ୍ତାବନା ଦେଲେ ଏବଂ ନାଟକର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ସୂତ୍ରଧରର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଏହା ଭାରତୀୟ "ନଟନଟୀ, ସୂତ୍ରଧର" ପରମ୍ପରାର ଅନୁବର୍ତ୍ତନ । ଏଥି ସହିତ ଏହି ସୂତ୍ରଧର ମାନେ ନାଟକର ବିଦୂଷକ-୧ ଓ ବିଦୂଷକ-୨ ଭୂମିକାରେ ଚରିତ୍ର ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି। ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଚାଲିଥିବା ଗଣତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର ଏବଂ ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଏହି ନାଟକର ରୂପକାତ୍ମକ ଭଙ୍ଗୀରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ନାଟକସ୍ଥିତ ଘଟଣା ଓ ଚିତ୍ର ମୃତ ସମାଜର ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ବିଦ୍ରୁପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଏଥିରେ ସମାଜବାଦପାଇଁ ଓ ତାହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶାଣିତ ସ୍ୱରଟିଏ ଅଛି। ଏହା ଅତି କଳାତ୍ମକ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଏହି ନାଟକରେ ଫାର୍ସଟି ଏବଂ ଆଧୁନିକ କବିତାର ଏକ ରସାଳ ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଛି ।

ମୂଳ ଶବ୍ଦ: ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ, ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସୂତ୍ରଧର, "ଅବୁଝା ରାଜା ଓ ପାଳବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ତ୍ରୀ,ଲୋକନାଟକ ଶୈଳୀ, ନାଟକରେ କବିତାର ପ୍ରୟୋଗ ।

ରମେଶ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ "ମହାନାଟକ" ତାଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତୀ । ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବେଚିତ ହୋଇଛି । ଏହି ନାଟକପାଇଁ ସେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର ପାଇଛନ୍ତି। ଏହା କେବଳ ରମେଶ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ସୃଜନ ମନନ ଭିତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୁହେଁ । ଏହା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ମୋଡ଼ ବୁଲାଣି। ଏହି ନାଟକଠାରୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି। ସମଗ୍ର ନବନାଟ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନର ମୋଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଶ୍ରୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ୧୯୭୧ରେ ରଚନା କଲେ 'ମହାନାଟକ' । ମହାନାଟକର ଗଞ୍ଜାମର ଦାସକାଠି ଗାୟକ ଓ ପାଳିଆ ଆସି ପ୍ରଥମେ ନାଟ୍ୟକଥାର ପ୍ରସ୍ତାବନା ଦେଲେ ଏବଂ ନାଟକର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ସୂତ୍ରଧରର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଏହା ଭାରତୀୟ "ନଟନଟୀ, ସୂତ୍ରଧର" ପରମ୍ପରାର ଅନୁବର୍ତ୍ତନ । ଏଥି ସହିତ ଏହି ସୂତ୍ରଧରମାନେ ନାଟକର ବିଦୂଷକ-୧ ଓ ବିଦୂଷକ -୨ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏକାଧାରରେ ସୂତ୍ରଧରରୁ ଚରିତ୍ରାଭିନେତା ଏବଂ ଚରିତ୍ରାଭିନେତାରୁ ସୂତ୍ରଧରକୁ ଫେରି ଆସିବା କାର୍ଯ୍ୟଟି ଭାରତର କୌଣସି ନାଟ୍ୟକାର କରିନାହାନ୍ତି । ମହାନାଟକରେ ଲୋକଧର୍ମୀ ଦାସକାଠି ଶୈଳୀର ପ୍ରୟୋଗ ଏବଂ ଏକ ଆଧୁନିକ ଫାର୍ସର ମାଧ୍ୟମରେ ସାଂପ୍ରତିକ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ରାଜନୀତିର ଏକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଜନକ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସୂତ୍ରର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାର ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଉଅଛି । ପୁନଶ୍ଚ ମହାନାଟକର ନାୟିକା 'କେତକୀ ଗନ୍ଧା' ଓ ମାତୃତ୍ୱର ସ୍ୱପ୍ନକୁ ସାକାର କରିବାର କ୍ଷମତା ସମ୍ରାଟ ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କର ନଥିବାରୁ ରାଣୀ "ଅବନ୍ତୀନଗ୍ରରୁ" ଆସିଥିବା "ସ୍ୱପ୍ନ ସୌଦାଗର" ପାଖରୁ ମାତୃତ୍ୱର/ ଯୌନ ଉର୍ବରତାର କାଳ୍ପନିକ ସ୍ୱପ୍ନ କ୍ରୟ କରୁଛନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଭାରତୀୟ ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ ଏଭଳି ଏକ ନାଟକ ଲେଖାଯାଇନାହିଁ ।

ଲୋକନାଟ୍ୟ ଶୈଳୀର ଏହି ନାଟକରେ ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତିରେ ଚାଲିଥିବା ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଶାସନର ଏହା ହେଉଛି ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଏହି ନାଟକ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଧାରା "ଅବୁଝା ରାଜା ଓ ପାଳବିଣ୍ଡା ମନ୍ତ୍ରୀ" ଉପାଖ୍ୟାନ ପରି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ । ଏହି ନାଟକରେ ରାଜା 'ବଜ୍ରବାହୁ' ତାଙ୍କର ୨ଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ସବୁ ଅବାନ୍ତର ଆଦେଶ ଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରି ଯିଏ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦବୀକୁ ବଜାୟ ରଖନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନାମ ଶୀଳଭଦ୍ର ଏବଂ ନିଜର ବୌଦ୍ଧିକ ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟକୁ ଯଥା ସମ୍ଭବନ୍ୟାୟ ଦେବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିବା ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଉଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ।

ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଜଣେ ମୂର୍ଖ ରାଜା ତ ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ାଣିଆ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏକ ଚିତ୍ର ମିଳୁଛି । ଅବୋଲକରା କାହାଣୀମାନଙ୍କର

BINDU BIMARSHA...
cc BY NC

ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଲୋକଗଳ୍ପମାନଙ୍କ ଏପରି ଅଗାଣ୍ଡିଆ ରାଜା ଓ ପାଳବିଣ୍ଡା ମନ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ କାହାଣୀ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ସେହି ଲୋକକଥା ଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଡକ୍ଟର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ମହାନାଟକର ରାଜା ବଜ୍ରବାହୁ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ବଜ୍ରବାହୁ ନିଜକୁ "ନରବିଷ୍ଣୁ " ବୋଲି ଭାବନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ସମ୍ରାଟ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ରାଜ୍ୟରେ ବର୍ଷା ହେଉନାହିଁ ତେଣୁ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଛି । ଯେତେବେଳେ ବର୍ଷା ହେଉଛି ସହର ଓ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ବନ୍ୟାରେ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଯାଉଛି । ରାଜ୍ୟର ମୃତ୍ତିକା ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭା ହୋଇଯାଇଛି । ଏହି ରାଜ୍ୟର ମୃତ୍ତିକା ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭା ହୋଇଯାଇଛି । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ଯିଏ ଭୋକ ଉପାସରେ ରହି ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ କିଛି ଖାଇବା ମାଗିବା ପାଇଁ ଆସେ ତାକୁ ରାଜା ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରାନ୍ତି ।

ଦିନେ ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କ ରାଜଦରବାରକୁ ଜଣେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖାଯାଇଥିବା ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଚରିତ୍ର ରୂପେ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇନାହିଁ । ଏହା ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅଟେ । ମହରାଜା ରାଜ୍ୟରେ ଅନାହାର ମୃତୁ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନାହାନ୍ତି । ସତ୍ୟର ଅପଳାପ କରିବା ଏବଂ ସତ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର ନକରିବା ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନାଟ୍ୟକାର ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗଟିକୁ ଏହି ନାଟକରେ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି । ବଜ୍ରବାହୁ ରାଜାଙ୍କ ଦରବାରକୁ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଟେକି ଟେକି ଅଣାଯାଇଛି । ତାପରର ସଂଳାପ ଏହିପରି –

ବଜ୍ରବାହୁ : ତୁମ୍ଭେ ସେହି କୁତ୍ସିତ ମନୁଷ୍ୟ?

ମୃତବ୍ୟକ୍ତି : ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ : ଆମ୍ଭେ ପୁଚ୍ଛା କରୁଅଛୁ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ମୃତବ୍ୟକ୍ତି?

ମୃତବ୍ୟକ୍ତି : ମୁଁ କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହିଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ : ଅମାତ୍ୟ! ଏହା ଅତି ଆଚମ୍ବିତ କଥା । ହସ୍ତିନା ନଗର ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ ସମ୍ରାଟ ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କୁ ଏ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି କିପରି ଚିହ୍ନିନାହିଁ?

ଶୀଳଭଦ୍ର : ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ମାନଙ୍କର ମତିଭ୍ରମ ହୋଇଥାଇପାରେ କିମ୍ବା ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ଲୋପ ପାଇଯାଇପାରିଥାଏ ।

ବଜ୍ରବାହୁ : ଏହା କଣ ସତ୍ୟ?

ମୃତବ୍ୟକ୍ତି : ତମେ କିଏ? ମତେ ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଅଣାଯାଇଅଛି? ଏହା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦରବାର ନା ଯମରାଜଙ୍କର?

ବଜ୍ରବାହୁ : ଅମାତ୍ୟ! ଏ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି କି ଭାଷା କହୁଅଛି?

ଶୀଳଭଦ୍ର : ମଣିମା! ଏ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ପଚାରୁଛି ଏହା ସ୍ୱର୍ଗ ନା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ?

ବଜ୍ରବାହୁ : ଏହା ହସ୍ତିନା ନଗ୍ରହ ଅଧିପତି ସମ୍ରାଟ ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କର ନ୍ୟାୟାଳୟ ।

ମୃତବ୍ୟକ୍ତି : ଆମ୍ଭେ ମୃତ ହେଲାପରେ କାହାରି ପ୍ରଜା ନୋହୁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ : ଆମ୍ଭେ ପୁଚ୍ଛା କରୁଅଛୁ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବିତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମ୍ଭର ଅନାହାର ମୃତୁ୍ୟ ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ?

ମୃତବ୍ୟକ୍ତି : ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମକୁ ଆହାର ମିଳିନଥିଲା କିଛି ଦିନ ଆମ୍ଭେ ପେଜ ପିଇ ଜୀବନଯାପନ କଲୁ । ତାପରେ ·କୁଣ୍ଡା ପତ୍ର ଶିଝାଇ ଖାଇଲୁ । କିନ୍ତୁ ହସ୍ତିନା ରାଜ୍ୟରେ ଚାକୁଣ୍ଡା ଶାଗ ମଧ୍ୟ ନ ମିଳନ୍ତେ ଆମ୍ଭେ ବଜାର ରାସ୍ତାରେ କୁକୁରମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଖଲିପତ୍ର ଚାଟିବା ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ଦିନେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା କୁକୁର ମାନେ ସବୁ ଉର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଆହାର କରି ଦେଇଛନ୍ତି, ଏବଂ ସେହିଦିନ ସିଂହଦ୍ୱାର ସମ୍ମୁଖରେ କ୍ଷୁଧାର ଜ୍ୱାଳା ସହି କରି ନପାରି ଆମ୍ଭେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲୁ ।

ବଜ୍ର ବାହୁ : କାହିଁକି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲ? ଏହା ଏକ ଗୁରୁତର ଅପରାଧ ।

ଶୀଳଭଦ୍ର : ଅତି ଗୁରୁତର ମଣିମା ।

ବଜ୍ରବାହୁ : ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିତ ହେଉଅଛି । ସମଗ୍ର ହସ୍ତିନାରେ ଏହା ସୁବର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ଅଟଇ ଏଇ ଲୋକ ଆମ୍ଭଟାକୁ ଖାଇଲା କାହିଁକି? ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଳାପ ବନ୍ଦକର ।

ମୃତବ୍ୟକ୍ତି : ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୃତ । ସତ୍ୟକଥା କହିବା ପାଇଁ ଆଉ କୁଣ୍ଠା ନାହିଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ : ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଧୃଷ୍ଟତା ଦେଖି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଛୁ । ଦୂତା ଏହାକୁ ଶୂଳୀ ଦିଅ ।

ମୃତବ୍ୟକ୍ତି : ଦିଅ!ଆଉ କଣ କଣ ଦଣ୍ଡ ଅଛି ଦିଅ । ମୁଁ କୋଉ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ କର ନାହିଁ । ତମେ ସବୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱାର୍ଥପର ପଶୁ! କୁକକୁର! ମାଟି ହାଣ୍ଡି ଭିତରେ କ୍ଷମତାକୁ ଧରି ରଖିବା ପାଇଁ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛ । କିନ୍ତୁ ମନେରଖ ମୁର୍ଖ ସମ୍ରାଟ । ଏଇ କ୍ଷମତାର ମାଟିହାଣ୍ଡି ଯେତେବେଳେ ଫାଟିଯିବେ, ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଯୋଗଦେବ। ଆଉ ସେତେବେଳ ମୋ ଭଳି କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ପ୍ରଜାଗଣ ତୁମକୁ ଉଚିତ ଶାସ୍ତି ଦେବେ ।

ବଜ୍ରବାହୁ : "(କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ) ଦୂତ । ଏହାକୁ ଶୂଳୀ ଦିଅ । ଦୁଇଥର ଶୂଳୀ ଦିଅ ।"

ସମ୍ରାଟ ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ବୁଦ୍ଧିଜୀବିମାନେ ହସ୍ତିନାପୁର ଛାଡ଼ି ବିଦେଶକୁ ·ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ବନ୍ୟା ହେବା ଯୋଗୁଁ ରାଜା ଆଦେଶ କରିଛନ୍ତି ରାଜ୍ୟର ଆକାଶରେ ମାଇଲ ମାଇଲ ଲମ୍ବା ଗୋଟେ ଛାତ ନିର୍ମାଣ କରିବା ପାଇଁ। ସେଥିପାଇଁ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଗୁରୁକୁଳ ଆଶ୍ରମ ବନ୍ଦ କରିଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୁରୁମାନଙ୍କୁ ଇଟାପଥର ବୋହିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି। ରାଜ୍ୟରେ ମତ୍ସ୍ୟ ଦର ବଢ଼ିଯିବାରୁ ରାଜ୍ୟର ତରୁଣୀମାନଙ୍କୁ ନଦୀରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବାପାଇଁ ଆଦେଶ କରାଯାଇଛି। କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶୀଳଭଦ୍ର ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ଧ ସମର୍ଥକ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେ ରାଜାଙ୍କର ଉଦ୍ଭଟ ଯୋଜନା ଗୁଡ଼ିକୁ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଅମାତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ରାଜାଙ୍କର

BINDU BIMARSHA...

ଶାସନରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଏହି ପ୍ରକାର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବୟସରେ ସାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶୀଳଭଦ୍ର ତାଙ୍କ ପ୍ରଗତିର ପଥକୁ ଏବଂ ବିକାଶଶୀଳ ନୂତନ ଚେତନାଗୁଡ଼ିକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ରାଜ୍ୟରେ ଘୋର ବିପ୍ଳବ ଉଠିଛି ଏବଂ ବାମ ହୋଇ ବଜ୍ରବାହୁ ସିଂହାସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛନ୍ତି ।

ସବୁଠାରୁ ଦୁଃଖ ଦାୟକ ଘଟଣା ହେଲା । ରାଣୀ ଦୀର୍ଘ ବର୍ଷର ବିବାହିତା ଜୀବନରେ ସନ୍ତାନର ଜନନୀ ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏକାକୀତ୍ୱ ମୋଚନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ରାଜାଙ୍କର ସଙ୍ଗ ଚାହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ରାଜା ପୁରାଣର ପଣ୍ଡୁ ଚରିତ୍ର ପରି ନପୁଂସକ । ସେ ରାଣୀଙ୍କୁ ଗର୍ଭବତୀ କରିବାପାଇଁ କିମ୍ବା ସନ୍ତାନଟିଏ ପ୍ରସବ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ତଥା ଯୋଗ୍ୟ ନୁହନ୍ତି। ତେଣୁ ରାଣୀ ତାଙ୍କ ସଖୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସବୁବେଳେ ରାଜା ଙ୍କର ପୁରୁଷତ୍ୱ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ କରନ୍ତି । ରାଜା ତାଙ୍କ ନିଜ ଯୌନ ବ୍ୟାଧିର ଚିକିତ୍ସା କରିବା ପାଇଁ ରାଜ ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇନାହାନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ରାଜ୍ୟର ମୃତ୍ତିକା ଯେପରି ଶୁଷ୍କ ରାଣୀ ସେହିପରି ବନ୍ଧ୍ୟା । ରାଜାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କେହି ନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ପାଇଁ ରାଣୀ ବ୍ୟଗ୍ର କିନ୍ତୁ ରାଣୀ ସୁଲଭ ସ୍ୱପ୍ନର କାଣିଚାଏ ଗାଲିଚା ଦେବାପାଇଁ ରାଜା ବିଫଳ ।

ଦିନେ ଅବନ୍ତୀ ଦେଶର ସାଧବ ହସ୍ତିନା ପୁରକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ବିକିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ସଖିମାନେ ସ୍ୱପ୍ନ ବିଧିରା ରାଣୀଙ୍କୁ ଅବନ୍ତୀ ସାଧବ ସାଙ୍ଗରେ ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ରାଣୀ ଏକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିଧୌତ ରଜନୀରେ ରାଜଉଦ୍ୟାନ ଭିତରେ ଅବନ୍ତୀ ନଗ୍ରର ସାଧବ ସଙ୍ଗରେ ରତିକ୍ରୀଡ଼ାରେ ନିମଗ୍ନ ହୁଅନ୍ତି । ନିଷ୍ଫଳାରାଣୀ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷଗ୍ରସ୍ତ ରାଜ୍ୟର 'ଟାଙ୍ଗରା ଭୂଇଁ, ଏବଂ ସାମାଜିକ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଅର୍ଥନୈତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅବକ୍ଷୟର ସୁଯୋଗ ନେଇ ରାଜ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବ ହୋଇଛି । ଅମାତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ଏହି ବିପ୍ଳବର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଛନ୍ତି । ନାଟକର ଅନ୍ତିମ କ୍ଷଣରେ ସମ୍ରାଟ ସିଂହାସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଫ୍ରିଜ ହୋଇ ରହିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା କଥା ସ୍ୱପ୍ନ କିଣିବା ଏବଂ ବାସ୍ତବବାଦୀ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଏହା ଏକ ରୂପକଳ୍ପିତ ନାଟକ । କେତକୀ ଗନ୍ଧାଙ୍କ ପାଖରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ପାଇଁ ରାତି ଅଛିକି ନାହିଁ ଜଣାନାହିଁ କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ କିଣିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଜଣେ ନାରୀ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବାସ୍ତବବାଦୀ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ରାଜା ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ଉପଲବ୍ଧ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱପ୍ନ ହେଲା ମା' ହେବାର ସ୍ୱପ୍ନ । ବଜ୍ରବାହୁ କେତକୀ ଗଂଧାଙ୍କୁ ମାତୃତ୍ୱର ବଂଧନ ଦେଇପାରିନାହାନ୍ତି।

ଅବନ୍ତୀ ସାଧକ କେତକୀ ବଂଧାଙ୍କର ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ନୁହନ୍ତି । ତଥାପି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସେ ପ୍ରେମ ନିବେଦନ କରିଛନ୍ତି। ଏହା ଅନେକ ପରିମାଣରେ କେତକୀ ଗଂଧାଙ୍କର ଦୈହିକ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଉଦ୍ଧୃତ୍ତିରେ ଅବନ୍ତୀ ରାଜକୁମାର ଓ କେତକୀ ଗଂଧାଙ୍କ ଦୈହିକ ମିଳନକୁ ଗୋଟିଏ ସଂକେତ ଦ୍ୱାରା ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଲେଖାଯାଇଥିବା କୌଣସି ନାଟକରେ ଜଣେ ପତ୍ନୀ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟକୁ ବଳିଦାନ ଦେଇ କାବ୍ୟିକ ଭାଷାରେ ଏପରି ନିଜର ଆକାକ୍ଷାଂକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ କୌଣସି ଆଧୁନିକ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜ ନାଟକରେ ଏପରି ଆଧୁନିକ କବିତାର ଭାଷା ଏତେ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ମହାନାଟକରେ ଉପରୋକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି ତାହା ପାଖାପାଖି ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗର ଏକ ନବ୍ୟ ସଂସ୍କରଣ ଅଟେ । ଏହା ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥର ଛନ୍ଦକୁ ଅନୁକରଣ କରିବା କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନଠାରୁ ମହାନାଟକର ସର୍ବକାତ୍ମକ ଦୂରତ୍ୱ ବେଶି ନୁହେଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମହାନାଟକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ନୂତନତାର ସଂ·ର କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ମହାନଟକରେ ବହୁ ଗମ୍ଭୀର ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ଅନାହାର ଦ୍ୱାରା ମୃତୁ୍ୟ ମୁଖରେ ପଡ଼ି ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ହାସ୍ୟ ରସ ମ୍ା୍ମମରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ୧୯୭୧ ମସିହାରେ କଳାହାଣ୍ଡି ଓ କୋରାପୁଟର ଆଦିବାସୀମାନେ ଆମ୍ବଟାକୁଆ ·କୁଣ୍ଡାଶାଗ ଖାଇ ବଞ୍ଚ ଥିବାର ଉଦାହରଣ ମିଳିଛି । ମହାନାଟକ ସେଥିପାଇଁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସପ୍ତମ ଦଶକର ଏକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ଅଟେ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ·ଲିଥିବା ଗଣତନ୍ତ୍ର ନାଁରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା·ର ଏବଂ ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଏହି ନାଟକର ରୂପକାତ୍ମକ ଭଙ୍ଗୀରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ନାଟକସ୍ଥିତ ଘଟଣା ଓ ଚିତ୍ର ମ୍ମରୁ ସମାଜର ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ବିଦ୍ରୁପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି। ଏଥିରେ ସମାଜବାଦପାଇଁ ଓ ତାହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶାଣିତ ସ୍ୱରଟିଏ ଅଛି। ଏହା ଅତି କଳାତ୍ମକ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଏହି ନାଟକରେ ଫାସଟି ଏବଂ ଆଧୁନିକ କବିତାର ଏକ ରସଳ ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଛି।

ମହାନାଟକର ଉପସ୍ଥାପନା ଶୈଳୀ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନସ୍ୱର ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ ଏବଂ ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁପସ୍ଥିତ କିନ୍ତୁ ମହାନାଟକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ହାସ୍ୟରସ ରୂପରେ ଆଧାରିତ । ରାଣୀଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନକ୍ରୟ ଦୃଶ୍ୟଟି ଆଧୁନିକ କବିତା ପରି ମନେହେବ । ମହାନାଟକର ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଲୋକନାଟକ ଶୈଳୀକୁ ଏକ ଅବଲମ୍ବନ ରୂପେ ନିଆଯାଇଛି । ଦୁଇଜଣ ଦାସକାଠିଆ ଶିଳ୍ପୀ ନାଟକର ଆରମ୍ଭରେ ନଟ ଓ ନଟୀର ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଦାସକାଠିଆ ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ବଜ୍ରବାହୁ ପୁରାଣ ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି । ବିଷୟବସ୍ତୁ ହେଲା ହସ୍ତିନା ନଗର ରାଜା ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କ ଶାସନର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିତ ହେଉଛି । ରାସ୍ତାରେ ପାହାଡ଼ ପାହାଡ଼ ରସଗୋଲା ଥୁଆ ହୋଇଛି ପ୍ରଜାମାନେ ମାଗଣାରେ

BY NC

ମଦ୍ୟପାନ କରି ଆନନ୍ଦ ବିଭୋର ଏହି ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ରାତିରେ ଚାଲେ ଦିନ ବେଳା ପ୍ରଜାମାନେ ଶୋଇଯାନ୍ତି ।

ବିଷୟବସ୍ତୁ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ନାଟକରେ ଲୋକ ଶୈଳୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଛି ମହାନାଟକ । ଲୋକନାଟକ ଶୈଳୀର ପ୍ରୟୋଗ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ରଚନା ଶୈଳୀ ବଦଳିଯାଇଛି । ଯେଉଁମାନେ ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ ଓ ବିଜୟମିଶ୍ରଙ୍କର ଅଧୁନିକତା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନାଟକରେ ଲୋକନାଟକ ଶୈଳୀର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର ସ୍ୱର୍ଗତ ରତି ରଞ୍ଜନ ମିଶ୍ର, ବିଜୟ କୁମାର ଶତପଥୀ, ଧ୍ରୁବ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ତ୍ରିପାଠୀ ଏବଂ ପ୍ରମୋଦ ତ୍ରିପାଠୀ ଇତ୍ୟାଦି ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ମହାନାଟକର ଅନୁକରଣ କରିଛନ୍ତି । ଏପରି ନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଏହାଛଡ଼ା ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୯୮୦ ପରେ ଯେତେ ନାଟକ ଲେଖାଯାଇଛି ସବୁଗୁଡ଼ିକରେ ମହାନଟକରେ ଶୈଳୀଗତ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ମହାନାଟକ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ରୂପାନ୍ତର ଶୈଳୀ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ନାଟକର ଆରମ୍ଭରେ ଦାସକାଠିଆର ଗାୟକ ଓ ପାଳିଆ ଭୂମିକାରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଭିନୟ କରିଛନ୍ତି ସେମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଦୁଇଜର ବିଦୂଷକ ଚରିତ୍ରରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେତିକି ବେଳେ ସେମାନେ ଦାସକାଠିଆ ବ୍ୟବହାର କରୁନାହାନ୍ତି । କିମ୍ବା ଗୀତର ଆଶ୍ରୟ ନେଉନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ବିଦୂଷକରୁ ଉର୍ତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ପଦବୀରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଉଛନ୍ତି । ତାପରେ ପୁଣିଥରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ବିଦୂପକମାନେ ଦାସକାଠିଆର ମାୟକ ଓପାଳିଆ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ନାଟକର ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଉନାହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଗୋଟାପଟେ ନଟନଟୀ ଅନ୍ୟପଟେ ଦାସକାଠିଆର ଗାୟକ ପାଳିଆ ଏବଂ ଅନ୍ୟପଟେ ନାଟକର ବିଦୂଷକ ଚରିତ୍ରରେ ଅଭିନୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ମହାନାଟକ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଣାଯାଇପାରିଛି। ଗୋଟିଏ ଚରିତ୍ରରୁ ଅନ୍ୟ ଚରିତ୍ରକୁ ଏକ ଅଙ୍ଗିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଏପରି ଚରିତ୍ରକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ଏକ କଠିନ ବ୍ୟାପାର କାରଣ ଏହି ନାୟକମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତା ଓ ଜୀବନ ଦର୍ଶନରେ ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ସେମାନେ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଚରିତ୍ର ତାହା ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ରହୁଛି । ଏଥିରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଚରିତ୍ର ବୋଲି କୁହାନଯାଇ କୁଶଲବ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । କୁଶୀଲବମାନେ କେବଳ ଅଭିନେତା ଅଭିନୟରୁ ସେମାନଙ୍କର ଗତିବିଧି ଓ ଭୂମିକା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ସେହିପରି ରାଜା ବଜ୍ରବାହୁ ଦର୍ଶକ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ବାହାରି ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି । ଦୂତମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ମୃଣ୍ମୟ ପାତ୍ରରେ ପାଣିରଖି ତାକୁ ଗୋଟିଏ ତିନିକୋଣିଆ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ରାଜା ଯେତେବେଳେ କୌରସି ସଙ୍କଟରେ ପଡୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଶାସନ କାଳ ଯଦି କେତେ ବେଳେ ତାଙ୍କର ବିଚାର ବିଭ୍ରାଟ ହୁଏ ସେ ତିନୋଟି ଗୋଡ଼ି ସେଇ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତୀ ମୃତ୍ତିକା ଭାଗରେ ପକାନ୍ତି ଏବଂ ଗଧ ବୋବାଇଲା ଭଳି ହସନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଦିଗନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଆଧୁନିକ ଶାସନ କ୍ରିଡ଼ାର ଏକ ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷ ହୋଇପାରେ କିମ୍ବା ଏପରି ଏକ ଶୈଳୀ ରାଜାଙ୍କର ବିଚାରହୀନତାର ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ ହୋଇପାରେ । ଏହା ଏକ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ପ୍ରୟୋଗ ମାଧ୍ୟମ ହୋଇପାରେ।

ମୃତ୍ତିକା ଭାଣ୍ଡଟି କ୍ଷମତାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତାହା କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର । ନାଟକର ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ସେ ମୃତ୍ତିକା ଭାଣ୍ଡଟିକୁ ପ୍ରହାର କରି ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥି ସହିତ ସମ୍ରାଟ ବଜ୍ରବାହୁଙ୍କର କ୍ଷମତା ଚାଲିଯାଇଛି ଏବଂ ଦେଶରେ ଅନ୍ୟାୟ, ଏକଚ୍ଛତ୍ରବାଦ, ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଏବଂ ମୂର୍ଖତାର ରାଜତ୍ୱ ଚାଲିଯାଇଛି । ପରୀକ୍ଷାମୂଳକ ନାଟକ ହିସାବରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଏଥିରେ ଲୋକନାଟକର ପ୍ରୟୋଗ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣର ଅଭିନବ ପ୍ରୟୋଗ ଭଙ୍ଗୀ, ସଂଳାପରେ କାବ୍ୟ କାରିତାର ପ୍ରୟୋଗ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରର ଏହା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ । ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ଏକ ନୂତନ ଦିଗଦର୍ଶନ ଦେଇଛି ।

ରମେଶ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ନାଟକରେ ନୂତନତାର ସଞ୍ଚାର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଭଲକଥା ହେଲା ମହାନାଟକରେ ସେ ଆଧୁନିକ କବିତା ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ମହାରାଣୀ କେତକୀ ଗନ୍ଧା ଅବନ୍ତୀ ସାଧବଠାରୁ ସ୍ୱପ୍ନ କିଣୁଛନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା କେତକୀ ଗନ୍ଧା ଏକ ସମୋହିତା ଅବସ୍ଥାରେ ଅବନ୍ତୀ ସାଧବକୁ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଏକ ଯୌନ ସଂଗମ ସହିତ ସମାନ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ନାରୀ କୈନ୍ଦ୍ରୀକଣ ଏକ କ୍ଷେତ୍ରଜ ପୁତ୍ରଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ସାଧବ କହୁଛନ୍ତି:-

ଅବନ୍ତି ସାଧବ

ଏଇ ଦେଖ ମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାରା ରନ୍ଧ୍ର

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ରଂଗର ପ୍ରଲେପ ଏବଂ ଶେଷ ଅନ୍ଧକାର

ଏଇଠି ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ ସୁପ୍ତ ସ୍ନାୟୁ ହସ୍ତିନାନଗ୍ରର

ଏ ସ୍ୱପ୍ନରେ ନିବାରିତ ତୃଷ୍ଣା କେତ ମୃତ୍ତିକା ବକ୍ଷର ।

ନାଗ, ଶନ୍ଧ, ଜାଗ ରକ୍ତ, ଜାଗିରଂ ସୃଷ୍ଟିର ଅଙ୍କୁର

ଏଇଠି ପ୍ରସ୍ତର ଗାତ୍ରେ ଲେଖାହୁଏ ଆନନ୍ଦ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଅଲିଖିତ ଇତିହାସ

ତୁମ ନୀରବିତ କଣ୍ଠେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସଂଗୀତ ପାଇଁ

ମୁଁ ଚଳିବି ଲକ୍ଷ ବର୍ଗ(ସଂଗୀତ)

ବନସ୍ପତି ସାରାଝରୁ ମଧୁର କଣିକା

ମଧୁଝରୁ ଗାଭୀର ସ୍ତନରୁ

ସମୁଦ୍ରରୁ ମଧୁଝରୁ ପାହାନ୍ତି ଉଷାରୁ

ସୃଷ୍ଟି ସାରା ମଧୁଝରୁ ପୁଷ୍ପ ପାଖୁଡ଼ାରୁ

ମଧୁମୟ ମଧୁମୟ ହେଉ ଅଙ୍ଗସାର ।

ମଧୁମୟ ଛନ୍ଦ ମଧୁମୟ....

କ୍ରମଶଃ ଉପରୋକ୍ତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମନ୍ତ୍ରପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ସ୍ୱରରେ ଆବୃତ୍ତି କଲାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଝରି ପଡୁଛି ଆକାଶରୁ ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ଏବଂ ଅବନ୍ତୀ ସାଧବ ଓ କେତକୀ ଗନ୍ଧା ଏକ ରମଣୀୟ ତୃପ୍ତିର ମୁଦ୍ରାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଯାଉ ଯାଉ ନଇଁ ଆସୁଛି ପରଦା ସଂଗୀତ କିନ୍ତୁ ପ୍ରସାରିତ ।

ସଙ୍କେତ ସୂଚୀ:

୧. ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ରମେଶ ପ୍ରସାଦ। *ମହାନାଟକ*। *ତ୍ରିପର୍ଣ୍ଣୀ* ମଧ୍ୟରେ ସଂକଳିତ। କଟକ, ତ୍ରିପୂର୍ଣ୍ଣା ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ୨୦୦୬।

୨. ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ରମେଶ ପ୍ରସାଦ। *ମହାନାଟକ*। କଟକ, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର।

୩. ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ପ୍ରତିମା କୁମାରୀ। "ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ଜଗତକୁ ରମେଶ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଦାନ।" ଅପ୍ରକାଶିତ ଗବେଷଣା ସନ୍ଦର୍ଭ।

୪. ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ରମେଶ ପ୍ରସାଦ। "ଓଡ଼ିଆ ନବନାଟ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ: ସ୍ଥାନ, କାଳ ଓ ପାତ୍ର (ପ୍ରଥମ ଭାଗ)।" *ଇସ୍ତାହାର*, ସଂଖ୍ୟା ୨୮, ପୂଜା ସଂଖ୍ୟା, ୧୯୮୪।

୫. ମହାପାତ୍ର, ସୁଜାତା। "ଜୀବନ ନାଟକରେ ରମେଶ ପାଣିଗ୍ରାହୀ।" *ଜୀବନ ଶଙ୍ଖ*। ସଂପାଦନା: ସୁବ୍ରତ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ମହାନ୍ତି, କଟକ, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର।

୬. ମିଶ୍ର, ସଂଘମିତା। "ଜଣେ ନାଟୁଆର ନାନାବାୟା: 'ପାହିଲା ପାହିଲା ରାତିର ଖବର ଶୁଣ'।" *ପକ୍ଷୀଘର*, ମହାପୂଜା ସଂଖ୍ୟା, ୨୦୧୮।

«««

Field	Details
Funding Statement	This research received no external funding
Conflict of Interest	No
Plagiarism Test	Yes (Drillbit)
Similarity Index	0 %
Ethical Approval	Not applicable
Cite:	Prajnaparimita, Dr. Arya Kumari. "Ramesh Panigraheenka Mahāṇāṭakare Loka Nāṭaka Shailee Ra Prayoga." Bindu Bimarsha, vol. 2, no. 1, Jan. 2026, pp. 9–13. Crossref, https://doi.org/10.64647/bb.vol.2.issue.1.2026.1.

cc BY NC